

Dr. sc. Amina Pehlić
Aida Teljigović, MA

MOGUĆNOSTI PREVENCIJE GOVORNIH POREMEĆAJA U VRTIĆU

Sažetak

Predmet istraživanja ovog rada bile su mogućnosti prevencije govornih poremećaja u vrtiću. Pošlo se od činjenice da greške koje se javljaju u govoru djece, a koje su dio prirodnog, normalnog govornog razvoja, prerastaju u govorni poremećaj ako se zadrže nakon perioda tolerancije. Cilj istraživanja bio je da se ispituju mogućnosti prevencije govornih poremećaja u vrtićima. Pretpostavljeno je da će rezultati istraživanja stavova eksperata za rani odgoj pokazati koje su mogućnosti prevencije govornih poremećaja u vrtićima. Od istraživačkih metoda korištene su metoda teorijske analize i ekspertni intervju. Od istraživačkih instrumenata korišten je polustrukturirani ekspertni intervju. Intervju je obavljen s tri logopeda eksperta za rani odgoj iz Zenice. Rezultati istraživanja ukazali na mogućnosti prevencije govornih poremećaja u vrtićima: povećanjem broja logopeda koji rade u predškolskim ustanovama, kontinuiranom angažovanošću i saradnjom roditelja sa stručnjacima, dodatnim edukacijama za postojeći odgajateljski kadar iz područja govornog razvoja, edukacijom budućih roditelja na polju prevencije, osiguravanjem mišljenja stomatologa i logopeda pri upisu djece u vrtić, te timskim radom odgajatelja, logopeda i roditelja.

Ključne riječi: govorne greške, govorni poremećaji, prevencija, vrtić

Uvod

Kada se u literaturi govori o nepravilnostima koje se javljaju u govoru, autori koriste različitu terminologiju. Tako, Vasić (1968: 12), ukoliko se javi neka nepravilnost koja je normalna za određeni uzrast djeteta, govori o *razvojnoj pojavi*. Međutim, ukoliko je nepravilnost prisutna u periodu u kojem bi je dijete već trebalo prevazići, onda govori o *odstupanju u govoru*, tj. o odstupanju (devijaciji) koje nije razvojne prirode i koje autorica još naziva i *poremećajem u govoru* i izdvaja nekoliko vrsta poremećaja:

- a) *poremećaji artikulacije* (poremećaji načina na koji se pojedini glasovi obrazuju i upotrebljavaju u govoru, poput distorzije – oštećenja glasa, supstitucije – zamjenjivanja jednog glasa drugim, omisije – ispuštanja glasa);
- b) *poremećaji ritma* (poremećaji vremenskog odnosa koji postoji kada se izgovaraju pojedini glasovi u riječima ili riječi u rečenicama – mucanje, zajeckivanje, brzoplet govor);
- c) *poremećaji glasa* (poremećaji koji nastaju usljed nepravilnog mijenjanja tona u rezonatorima i artikulatorima, kao što su obezvučavanje glasova, bezglasnost, afonija, unjkanje itd.);
- d) *poremećaji upotrebe jezika* (teškoće koje se javljaju u shvatanju govora drugih i izražavanju sopstvenih misli) (Vasić, 1968: 37).

Također, Vasić (1968: 38) navodi razliku između *artikulacione greške* (npr. ako neko zamjenjuje glas *h* glasom *s*, pa kaže *oras*, ili glasom *j* pa kaže *oraj* kao posljedica lošeg govornog uzora, budući da u drugim položajima ovaj glas ista osoba može izgovoriti i izgovara ga) i *artikulacionog poremećaja* (ako osoba dosljedno zamjenjuje jedan glas drugim glasom, npr. *r* zamjenjuje glasom *l*).

Matić (1986: 32–34) koristi pojmove *razvojna pojava*, *govorna greška*, *govorni poremećaj* i *govorna mahana*. Naime, prema ovom autoru, govorne greške mogu biti razvojne prirode – ako se javljaju u periodu razvoja djeteta u kojem su prihvatljive kao normalne i uobičajene. Ukoliko se javljaju u periodu u kojem ne bi trebalo da su prisutne, onda govori o govornom poremećaju, koji zahtijeva pravovremeni i odgovarajući angažman stručnjaka. Ukoliko se govorni poremećaj ne tretira na vrijeme i na odgovarajući način, onda on može prerasti u govornu mahanu, koja je karakteristična po tome što ju je kasnije teško ili nemoguće ispraviti.

Slično kao Vasić (1968) i Matić (1986) navodi podjelu poremećaja govora (*poremećaji u obliku artikulacije*, *fonacije*, *ritma i tempa govora* i *upotrebe jezika*) uz određene razlike.

Također, Matić u greške u artikulaciji ubraja i *haplologiju* (ispuštanje slogova: *koška* < *kokoška*), *adiciju* (dodavanje glasova i slogova: *perevrne* < *prevrne*, *prekogolema* < *pregolema*) i *metatezu* (zamjenu mjesta slogova: *Begorad* < *Beograd*).

Neki autori prave distinkciju između *govornog poremećaja* i *zaostajanja u govoru*. Popović (1998: 26) govoreći o ulozi odgajatelja u predškolskoj ustanovi, ističe da djeca koja imaju govorni poremećaj zahtijevaju stručnu pomoć, dok djeca koja zaostaju u govoru ne zahtijevaju tu vrstu pomoći, već s njima radi odgajatelj i određenim odgojnim postupcima nastoji utjecati na razvoj govora tako da dijete dostigne onaj stepen govornog razvoja koji je tipičan za njegov uzrast.

Vuletić (1987: 25–28) govoreći o poremećajima artikulacije navodi različite definicije i zaključuje da se na osnovu definicija autora većine djela koje je konsultirao može reći kako se nazivi: *dislalija*, *poremećaji izgovora*, *poremećaji artikulacije*, *zakašnjeli razvoj govora* odnose na isti poremećaj, tj. *poremećaj artikulacije glasova*.

Salihović, Junuzović-Žunić i Ibrahimagić (2006) koriste sintagme *poremećaj govora*, *poremećaj artikulacije*, *fonološki poremećaji*, *razvojni govorno-jezički poremećaji*, *poremećaji glasa* i *poremećaji tečnosti govora*.

U ovom radu koristimo sintagmu *govorne greške* u značenju grešaka u govoru djece koje su dio prirodnog, normalnog govornog razvoja, te sintagmu *govorni poremećaj* koja se odnosi na govorne greške koje se zadrže i nakon perioda tolerancije.

Polazeći od govornih grešaka prije svega kao prirodnih pojava u govoru djece, autorice Teljigović i Pehlić u svome istraživanju (2019: 332–343) izdvojile su tri vrste govornih grešaka: *greške u artikulaciji glasova*, *greške u gramatičkoj strukturi* i *dijalektizme*.

Greške u artikulaciji glasova

Od svih grešaka koje se javljaju u govoru djece i koje su dio prirodnog govornog razvoja najučestalije su greške u artikulaciji (izgovoru) glasova, za koje se u literaturi koristi i naziv *dislalija* (Vuletić, 1987: 8). Dislalija se javlja u obliku *omisije*, *supstitucije* ili u obliku *distorzije*.

Omisija podrazumijeva nečujnu realizaciju nekog glasa, koja iako je nečujna, ostavlja trag koji se može ispoljiti u vidu pauze, pojačane napetosti ili produžavanja glasa ispred ili iza izostavljenog glasa (npr. dijete umjesto *truba* izgovara *tuuba*, umjesto *klupa* – *kuupa* i sl.).

Supstitucija podrazumijeva zamjenu glasova (npr. dijete umjesto *žaba* govori *zaba*, umjesto *haljina* – *hajina* i sl.).

Distorzija podrazumijeva nepravilan, iskrivljen izgovor nekog glasa ili skupine glasova (tj. glas je prisutan, ali njegov je izgovor drugačiji od uobičajenog, npr. “francuski”, odnosno grleni izgovor glasa *r*; umekšan izgovor glasova *š, ž, č, dž* i sl.).

Prema većini istraživanja najučestalije su greške u izgovoru glasova *s, z, c, š, ž, č, dž, ć i đ*, koje imaju zajednički naziv *sigmatizam*. Prema glasovnim skupinama razlikuju se još i: *rotacizam* (greške u izgovoru glasa *r*), *lambdacizam* (greške u izgovoru glasova *l* i *lj*), *kapacizam* (greške u izgovoru glasa *k*), *gamacizam* (greške u izgovoru glasa *g*), *tetacizam* (greške u izgovoru glasa *t*), *deltacizam* (greške u izgovoru glasa *d*), *tetizam* (konsonanti *s, c, š, č, ć, k* prelaze u glas *t*, dok konsonanti *z, ž, dž, đ, g* prelaze u glas *d*) i *etacizam* (greške u izgovoru glasa *e*) (Salihović, Junuzović-Žunić i Ibrahimagić, 2006, str. 51–55; Vuletić, 1987, str. 50–66).

Izgovorne norme

Na osnovu istraživanja grešaka u artikulaciji glasova utvrđuju se izgovorne norme, koje govore o tome na kojem bi uzrastu dijete trebalo da ovlada ispravnom artikulacijom pojedinih glasova. Autori se uglavnom slažu u pogledu redoslijeda (razvojne linije) usvajanja glasova, dok postoje manja neslaganja o tome koji glas dijete treba da usvoji na kojem uzrastu. S tim u vezi, autori navode i različitu dob do koje bi dijete trebalo da savlada pravilnu artikulaciju svih glasova – sa pet i po godina, sa šest godina, sedam, a po nekima osam godina (Salihović, Junuzović-Žunić i Ibrahimagić, 2006: 25–29).

Inače, ovladavanje pravilnom artikulacijom glasova individualno je obilježje svakog djeteta. Neka djeca već sa četiri godine znaju pravilno artikulirati sve glasove maternjeg jezika, dok drugima treba mnogo više vremena, tako da pravilnom artikulacijom ovladaju tek u sedmoj-osmoj godini života.

Obično djeca i u drugim jezicima najprije usvoje pravilan izgovor vokala, a što se tiče konsonanata, najprije se usvajaju eksplozivi, a nešto kasnije frikativi, afrikati, glas *r* i glas *lj* (Salihović i Junuzović-Žunić, 2009, 20).

Na osnovu istraživanja koje je izvršeno u Bosni i Hercegovini na uzorku od 1600 djece u toku 2003/2005. godine utvrđene su izgovorne norme za djecu uzrasta od tri do sedam godina, koje su predstavljene u sljedećoj tabeli (Salihović i Junuzović-Žunić, 2009, str. 20–22).

Tabela 1: *Izgovorne norme prema Salihović i Junuzović-Žunić*

3–3,5 god.	3,5–4 god.	4–4,5 god.	4,5–5 god.	5–5,5 god.	5,5–6 god.
a, e, i, o, u p, b, t, d, k, g m, n f, h, v, j	l	nj	c z, s, r	ć, đ	š, ž č, dž lj

Prema ovim podacima među posljednjim glasovima usvajaju se afrikati *č, ć, dž, đ*, frikativi *š i ž* i lateral *lj*. Prije ovih, ali ipak kasnije u odnosu na ostale glasove, usvajaju se afrikat *c*, frikativi *s, z* i vibrant *r*; dok sa šest godina, tj. do polaska u školu djeca treba da pravilno izgovaraju sve glasove.

Ostale greške u govoru djece

U govoru djece javljaju se i greške u gramatičkoj strukturi koje su, kao dio prirodnog toka usvajanja jezika, rezultat usvajanja gramatičkih pravila. Naime, dijete slušajući govor odraslih na osnovu oblika koje čuje, svojom logikom izdvaja pravila, međutim u tom procesu primjenom analogije dolazi do miješanja nekih oblika, odnosno paradigmi. Takve primjere grešaka imamo u sljedećim rečenicama:

- Ja ću *bùti* (biti) ovde;
- *Ponèsíću* (ponijet ću) sebi vode;
- Nemoj njemu *dájati* (davati), meni daj;
- To se bilo *pèralo* (pralo);
- Prvo ću jesti pa ću onda *opèriti* (oprati) zube;
- De, nemoj mi poruke *šàljati* (slati);
- Mama, hoću da *òprām* (operem) ruke;
- De *òbrisāj* (obriši) oči!;
- Kome da *nàpīsāš* (napišeš)?;
- I oni ništa *nè vidū* (ne vide);
- Želim sa babom i sa *těbōm* (tobom) da jedem; i sl. (Pehlić, 2018: 323–328).

Osim grešaka u artikulaciji glasova i grešaka u gramatičkoj strukturi jezika, u govoru djece javljaju se i dijalektizmi, tj. greške koje su posljedica utjecaja dijalekatske sredine – usvajanja dijalekatskih oblika iz sredine u kojoj dijete odrasta. Naime, dijete sluša govor odraslih i usvaja i standardnojezički pravilne i nepravilne oblike, onako kako ih čuje u svojoj okolini. Naprimjer, dijete će usvojiti umekšan izgovor afrikata *č* i *dž*, ako takav izgovor sluša u svome okruženju. Neke od dijalektizama zabilježene u govoru djece imamo u sljedećim rečenicama:

- I rekla je da će se *ubost'* (ubosti) na trn. I onda će dugo *spavat'* (spavati);
- Desi se da se oni *tol'ko* (toliko) potruče da mogu i *spašavat'* (spašavati) ljude sa svojim super vozilima i super odijelima;
- Nije bila *'vako* (ovako) mala;
- I *odma'* (odmah) je *rek'o* (rekao) da ubere cvijeća malo za svoju baku;
- A on se šalio i *htjeo* (htio) je *pojest'* (pojesti) baku;
- Kapetan Amerike *je se* (se) borio protiv vojnika; i sl. (Teljigović i Pehlić, 2019: 341–343)

Greške u gramatičkoj strukturi, kao i dijalektizme djeca postepeno ispravljaju savladavajući gramatičku strukturu maternjeg jezika i standardni jezik.

I greške u artikulaciji glasova postepeno nestaju iz dječijeg govora – ukoliko se ne zadrže i nakon perioda tolerancije kada se tretiraju kao govorni poremećaji i zahtijevaju tretman stručnjaka (logopeda).

Predškolski odgajatelji svojim radom u vrtićima treba da podstiču pravilan govorni razvoj djece i na taj način preveniraju prerastanje govornih grešaka u govorne poremećaje. Programom

predškolskog odgoja i obrazovanja (*Cjeloviti razvojni program predškolskog odgoja i obrazovanja*) u okviru vrtićkih usmjerenih aktivnosti, ali i van njih – u ostalim svakodnevnim aktivnostima koje odgajatelji provode u vrtićima, planiran je i rad na razvoju govora i komunikacije, odnosno rad na razvoju svih elemenata govora (razvoj glasa, rječnika i rečenice), na različite načine (kroz govorne igre za usvajanje pravilne artikulacije glasova, govorne igre za bogaćenje rječnika i razvoj rečenice; putem komunikacije s djecom primjenom različitih metoda rada i sl.)

Također, odgajatelj treba da poznaje izgovorne norme kako bi mogao zaključivati da li se greške u govoru djece mogu tolerisati ili su prerasle u govorni poremećaj. S tim u vezi odgajatelj treba da ostvaruje saradnju s logopedom.

Metod

Cilj istraživanja bio je da se na temelju stavova eksperata za rani odgoj ispituju mogućnosti prevencije govornih poremećaja u vrtićima. Pretpostavljeno je da će rezultati istraživanja stavova eksperata za rani odgoj pokazati koje su mogućnosti prevencije govornih poremećaja u vrtićima.

Od istraživačkih metoda korištena je metoda teorijske analize u analizi relevantnih teorijskih izvora i ekspertni intervju za prikupljanje stavova eksperata za rani odgoj o mogućnostima prevencije govornih poremećaja u predškolskim ustanovama.

Uzorak za ekspertni intervju činila su tri logopeda iz Zenice – jedan je zaposlen u JU Predškolskog odgoja i obrazovanja Zenica, a druga dva u logopedskim organizacijama koje također sarađuju sa javnim predškolskim ustanovama.

Od istraživačkih instrumenata korišten je polustrukturirani ekspertni intervju koji je kreiran za potrebe ovog istraživanja s ciljem ispitivanja stavova eksperata za rani odgoj o mogućnostima prevencije govornih poremećaja u predškolskim ustanovama. Osnovnu strukturu činilo je šest istraživačkih pitanja fokusiranih na izabrani istraživački problem.

Na kraju intervju ostavljena je mogućnost da ekspert izdvoji ono što misli da nije pitanje, a da je značajno za zaključivanje o mogućnostima prevencije govornih poremećaja u predškolskim ustanovama.

Rezultati istraživanja

Intervju je obavljen sa tri logopeda: ekspert 1 (E1), ekspert 2 (E2), ekspert 3 (E3). Slijedi analiza rezultata dobivenih putem intervju, po postavljenim pitanjima.

Prisutnost grešaka u govoru djece

Na prvo pitanje: *Šta mislite o tome u kojoj mjeri su prisutne greške u govoru djece uzrasta od 5 do 6 godina*, eksperti su odgovorili da su greške prisutne u velikoj mjeri (E2: 1), odnosno samo greške u artikulaciji glasova zauzimaju 15–20% ukupnog procenta grešaka (E1: 1a), dok je jedan ekspert (E3: 1) istakao razliku između govornih grešaka razvojne prirode i govornih poremećaja navodeći da se govornim greškama i ne pridaje važnost, jer se svake godine povećava

broj govornih poremećaja, na osnovu čega možemo zaključiti da se prevenciji govornih poremećaja ne pridaje pažnja, već se samo tretiraju već nastali govorni poremećaji.

Prerastanje govornih grešaka u govorne poremećaje

S obzirom na drugo pitanje: *Da li i u kojoj mjeri u našoj vrtićkoj svakodnevnici govorne greške prerastaju u govorne poremećaje*, eksperti se slažu da govorne greške prerastaju u govorne poremećaje u velikoj mjeri (E2: 2, E3: 2), što zavisi i od oblika i vrste poremećaja, kao i broja zahvaćenih glasova (E1: 2).

Usmjerenost odgojnih aktivnosti na podsticanju pravilnog govornog razvoja

Na treće pitanje: *Na osnovu Vašeg uvida u „Cjeloviti razvojni program predškolskog odgoja i obrazovanja“ možete li zaključiti u kojoj mjeri su u njemu planirane aktivnosti usmjerene na podsticanje pravilnog govornog razvoja djece*, eksperti ističu da su, na osnovu njihovog ličnog uvida u „Cjeloviti razvojni program predškolskog odgoja i obrazovanja“, aktivnosti usmjerene na podsticanje pravilnog govornog razvoja djece zastupljene, međutim nedovoljno (E1: 3, E2: 3, E3: 3).

Realizacija aktivnosti usmjerenih na podsticanje pravilnog govornog razvoja

A što se tiče pitanja: *U kojoj mjeri se u obdaništima realiziraju planirane aktivnosti usmjerene na podsticanje pravilnog govornog razvoja djece*, eksperti smatraju da se realiziraju prema planu (E1: 4, E2: 4a), ali i da planove treba revidirati shodno poteškoćama koje se javljaju kod djece u području govora i jezika (E1: 4), odnosno treba povećati aktivnosti usmjerene na podsticanje pravilnog govornog razvoja (E2: 4a) i s tim u vezi angažirati veći broj stručnog kadra (E2: 4b).

Problemi u prevenciji govornih poremećaja u vrtiću

Na pitanje: *Koji su najčešći problemi u prevenciji govornih poremećaja u predškolskoj ustanovi?*, sva tri eksperta ističu da je to nedovoljan broj stručnog kadra, odnosno logopeda koji rade u predškolskim ustanovama (E1: 5, E2: 5, E3: 5), tako da su oni prinuđeni da se bave samo posljedicama, tj. poremećajima koji su već razvijeni (E1: 5b), na osnovu čega zaključujemo da je u radu logopeda, iz objektivnih razloga, prevencija govornih poremećaja u predškolskoj ustanovi zapostavljena.

Kao problem navedena je i činjenica da se, opet zbog nedostatka stručnog kadra, ne radi sa roditeljima kao ključnim osobama u razvoju djece (E1: 5a), jer bi upravo oni mogli puno učiniti na polju prevencije. Također, problem je i nedovoljan broj dodatnih edukacija za već postojeći kadar iz područja govornog razvoja (E2: 5).

Nivo osposobljenosti odgajatelja za prevenciju govornih poremećaja u vrtiću

Na pitanje: *U kojoj mjeri su odgajatelji stručno osposobljeni za prevenciju govornih poremećaja?*: a) nikako, b) vrlo malo, c) nedovoljno, d) u dovoljnoj mjeri, e) izuzetno; eksperti su zaokružili odgovor c) nedovoljno (E1: 6a, E3: 6), odnosno b) vrlo malo (E2: 6).

Zaključujemo da odgajatelji jesu osposobljeni za prevenciju govornih poremećaja, ali nedovoljno / vrlo malo i tu bi im značajno mogli pomoći stručnjaci na tom polju – logopedi, kroz timski rad (odgajatelji, roditelji i logopedi) na prevenciji i stjecanju većih kompetencija.

Također, stručna osposobljenost budućih odgajatelja, svršenika Predškolskog odgoja i obrazovanja na Islamskom pedagoškom fakultetu u Zenici, trebala bi se povećati i novim nastavnim predmetom *Logopedija* uvedenim inoviranjem studijskog programa Predškolskog odgoja i obrazovanja 2016. godine.

Mogućnosti prevencije govornih poremećaja u predškolskim ustanovama

Na molbu *da navedu ono za što nisu dobili pitanje, a značajno je za izvođenje zaključka o mogućnostima prevencije govornih poremećaja u predškolskim ustanovama*, eksperti su istakli da je za prevenciju značajno sljedeće:

- Kontinuirana angažovanost i saradnja roditelja sa stručnjacima (E2: 7), kao i edukacija budućih roditelja (E1: 7a);
- Izbjegavanje učenja stranog jezika djece kod koje postoje govorno-jezičke poteškoće (E1: 7b);
- Pri upisu djece u vrtić uputiti ih stomatologu i logopedu (E3: 7);
- Izdavanje ljekarskog uvjerenja i za upis u vrtić, a ne samo kada se djeca upisuju u školu (E3: 8).

Budući da je obavezno dostavljanje ljekarskog uvjerenja pri upisu djece u vrtiće, posljednji prijedlog je suvišan. Što se tiče preporuke za izbjegavanje učenja stranog jezika djece kod koje postoje govorno-jezičke poteškoće, ona se prije svega odnosi na roditelje, koji treba da vode računa o tome i da ne insistiraju na učenju drugog jezika ukoliko dijete ima govorno-jezičkih teškoća. Ostale prijedloge smatramo veoma korisnim te bi ih svakako trebalo primijeniti u praksi.

U potpunosti je potvrđena postavljena hipoteza: "Pretpostavljamo da će rezultati istraživanja stavova eksperata za rani odgoj pokazati koje su mogućnosti prevencije govornih poremećaja u vrtićima", budući da su stavovi eksperata ukazali na mogućnosti prevencije govornih poremećaja u vrtićima realizacijom sljedećeg:

- povećanjem broja logopeda koji rade u predškolskim ustanovama;
- kontinuiranom angažovanošću i saradnjom roditelja sa stručnjacima;
- dodatnim edukacijama za postojeći odgajateljski kadar iz područja govornog razvoja;
- edukacijom budućih roditelja na polju prevencije;
- osiguravanjem mišljenja stomatologa i logopeda pri upisu djece u vrtić;
- timskim radom odgajatelja, logopeda i roditelja.

Zaključak

U ovom radu analiziraju se greške u govoru djece koje kao dio prirodnog toka govorno-jezičkog razvoja s vremenom nestaju ili se zadrže i nakon perioda tolerancije te se smatraju govornim poremećajima.

Rezultati istraživanja stavova eksperata za rani odgoj o mogućnostima prevencije govornih poremećaja kod djece u vrtićima ukazali su na mogućnosti prevencije poremećaja realizacijom sljedećeg: povećanjem broja logopeda koji rade u predškolskim ustanovama; kontinuiranom angažovanošću i saradnjom roditelja sa stručnjacima; dodatnim edukacijama za postojeći odgajateljski kadar iz područja govornog razvoja; edukacijom budućih roditelja na polju prevencije; osiguravanjem mišljenja stomatologa i logopeda pri upisu djece u vrtić; timskim radom odgajatelja, logopeda i roditelja.

Implikacije istraživačkih rezultata: S ciljem prevencije govornih poremećaja u vrtićima trebalo bi:

1. povećati broj logopeda koji rade na prevenciji govornih poremećaja u predškolskim ustanovama, kako se ne bi bavili samo već nastalim govornim poremećajima, već i sprečavanjem prerastanja govornih grešaka u govorne poremećaje;
2. u kontekstu saradnje vrtića i porodice osigurati kvalitetniju saradnju roditelja sa stručnjacima u razvijanju senzibiliteta za pravilan pristup u prevenciji govornih poremećaja kod djece;
3. osigurati permanentnu edukaciju za postojeći odgajateljski kadar iz područja prevencije govornih poremećaja;
4. osnažiti kvalitet pristupa upisu djece u vrtić osiguravanjem mišljenja stomatologa i logopeda;
5. osigurati kvalitetno partnersvo porodice i vrtića kroz timski rad odgajatelja, logopeda i roditelja u prevenciji govornih poremećaja kod djece.

Također, smatramo da bi značajno bilo osigurati besplatne logopedске tretmane u predškolskim ustanovama za djecu kod koje se ustanovi da dolazi do prerastanja govornih grešaka u govorne poremećaje kako bi se na vrijeme djelovalo i preveniralo učvršćivanje poremećaja. Naime, iako eksperti to nisu istakli u intervjuu, prema informacijama kojima raspolažemo, u JU Predškolski odgoj i obrazovanje u Zenici problem je i činjenica da usluge logopeda nisu obuhvaćene cijenom pohađanja predškolske ustanove, tako da djeca često ostaju uskraćena za pravovremeni i potrebni tretman jer mnogi roditelji nisu u mogućnosti izdvajati dodatna finansijska sredstva.

S ciljem potpunije naučnoistraživačke spoznaje značajno bi bilo istraživanje provesti na većem uzorku eksperata za rani odgoj, te ispitati i stavove odgajatelja koji rade u predškolskim odgojnim ustanovama o mogućnostima prevencije govornih poremećaja u vrtićima.

Literatura

1. *Cjeloviti razvojni program predškolskog odgoja i obrazovanja*, Službene novine Zeničko-dobojskog kantona, god. XVI, br. 8.

2. Matić, R. (1986). *Metodika razvoja govora djece (do polaska u školu)*, Beograd: Nova prosveta.
3. Pehlić, A. (2018). Razvojne pojave u govoru djece – greške u gramatičkoj strukturi, u: Arnaut, A. (ur.). *Zbornik radova 7. međunarodnog naučno-stručnog skupa "Obrazovanje, jezik, kultura: tendencije i izazovi"*, str. 321–329, Zenica: Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici.
4. Popović, T. (ur.) (1998). *Govor u predškolskoj ustanovi*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
5. Salihović, N. i Junuzović-Žunić, L. (2009). *Procjena i dijagnosticiranje artikulacijskih poremećaja*, Tuzla: PrintCom.
6. Salihović, N., Junuzović-Žunić, L. i Ibrahimagić, A. (2006). *Poremećaji glasa, govora i jezika*, Harfo-graf: Tuzla.
7. Teljigović, A. i Pehlić, A. (2019). Greške u govoru djece pred polazak u školu, u: Pehlić, I. (ur.). *Zbornik radova islamskog pedagoškog fakulteta u Zenici*, br. 17/2019, str. 327–345, Zenica: Islamski pedagoški fakultet u Zenici.
8. Vasić, S. (1968). *Govor vašeg deteta*, Beograd: Prosveta.
9. Vuletić, D. (1987). *Govorni poremećaji*, Školska knjiga: Zagreb.

POSSIBILITIES FOR PREVENTION OF SPEECH DISORDERS IN KINDERGARTEN

Abstract

The subject of this paper was the possibilities for prevention of speech disorders in kindergarten. The starting point is the fact that errors that occur in children's speech, which are part of natural, normal speech development, grow into a speech disorder if they keep occurring after a period of tolerance. The aim of the research was to examine the possibilities for prevention of speech disorders in kindergartens. It is assumed that the results of the research of the attitudes of early childhood experts will show what are the possibilities for prevention of speech disorders in kindergartens. Among the research methods, the method of theoretical analysis and expert interview were used. Of the research instruments, a semi-structured expert interview was used. The interview was conducted with three speech therapists, experts in early childhood education from Zenica. The results of the research indicated the possibilities of prevention of speech disorders in kindergartens: increasing the number of speech therapists working in preschool institutions, continuous engagement and cooperation of parents with experts, additional education for existing educators in the field of speech development, educating future parents in the field of prevention, ensuring the opinion of dentists and speech therapists when enrolling children in kindergarten, and teamwork of educators, speech therapists and parents.

Keywords: *speech errors, speech disorders, prevention, kindergarten*